

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

מי שאמו מודה שטרם שנישאה לבעלה השני
היתה נשואה לאחר בחו"ק ולא קבלה גט

תיק יוחסין מס' 630-סא

נושא הדיון

מר א' מבקש אישור כשרות לנישואין ומציג תעודות ומסמכים. בין השאר מציג כתובה של הוריו מרבנות ת"א, שבה נכתב על הכלה "איתתא" ועיקר כתובתה מנה. הרישום "איתתא" עורר סימן שאלה, ובתשובה השיב החתן שאמו היתה נשואה בעבר למישהו אחר בחו"ל. הוא לא ידע פרטים על הנישואין הראשונים, והתבקש להביא את אמו. האם סיפרה את תולדות חייה שנולדה בריגה לטביה, והצהירה שבהיותה בת 19 נישאה למר ל' גם בנישואין אזרחיים וגם בחו"ק ע"י רב. היא מציגה אלבום תמונות ישן ומצביעה על כמה תמונות מהנישואין הראשונים שלה בריגה. באחת התמונות נראה החתן חבוש מגבעת והכלה בהינומא ולידם שושבינים עם נרות דולקים ורב מברך על כוס יין, וכמה אנשים עומדים מהצד, ואומרת שזו היתה חופה יהודית לכל דבר. מנישואין אלה ילדה לבעלה הראשון בת. לאחר שלוש שנים נפרדה מבעלה הראשון ללא גט. הבעל הראשון נשאר בזמנו בריגה, אך לאחר זמן עלה גם הוא לארץ. היא חזרה בהצהרתה כמה פעמים שלא קבלה מבעלה הראשון גט. בארץ נישאה לבעלה השני ע"י רבנות ת"א וילדה לו את הבן שנרשם לנישואין. בינתיים מת בעלה השני.

לאחר בירור ברבנות ת"א נמצא שהנישואין שלה נערכו עפ"י היתר של ביה"ד האיזורי בחיפה ולפיו התברר לביה"ד "על סמך הצהרתה של המבקשת, מסמך ועדים", כי המבקשת היתה נשואה לבעלה הראשון מר ל' בנישואין אזרחיים גרידא, ונפרדה ממנו באופן אזרחי, וע"כ מתיר אותה ביה"ד להנשא כדמו"י. בבירור בביה"ד בחיפה נמצא שהתיק כבר לא נמצא ברשותם ואין אפשרות למוצאו, וגם הדיינים החתומים אינם בין החיים.

יש לציין שבהצהרתה לפנינו לא סיפרה כלל מההיתר שניתן לה בביה"ד בחיפה, וכנראה שברבות השנים נשכח ממנה.

פסק דין

לפי הוראת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, אמנם האמא נאמנת לאסור עצמה מדין שאחד"א, אך אין בדבריה היום נאמנות לאסור את בנה שנולד מנישואין שהותרו כדין. אא"כ גם הוא היה אוסר עצמו אם היה אומר שמאמין לאמו שהיתה נשואה לאחר בחו"ק ללא גט. אך לא כך המקרה שלפנינו שלבן אין כל ידיעה על נישואיה הראשונים של אמו, וממילא אינו אוסר עצמו מחמתם.

השאלות לדיון

- א. האם מנהג בתי הדין להתיר נישואין לאשה שנישאה בנישואין אזרחיים ללא גט.
- ב. האם נאמנת אשה לאסור עצמה כשיש מעשה בי"ד שהתירה.
- ג. תמונה שרואים בה חו"ק לחתן וכלה עם רב, האם מהווה ראייה לאסור האשה באיסור א"א.
- ד. מודה שהיתה נשואה לראשון בחו"ק ולא קבלה ממנו גט, מה דין הבנים שילדה לשני.
- ה. מאמין לדברי אמו שעל פיהם נולד בפסול לקהל, האם נאסר מדין שאחד"א.

תשובה

א. בספר אור הנר להגר"ש"פ שטינברג ז"ל עמ' פג כתב בשם החזו"א צענין נישואין אזרחיים וז"ל: צדצר קידושים אזרחיים עדיין לא נסתיימה ההלכה, דכיון שאינם רואים צונות אלא בקשר קניני, ואף שנזורו מדרך התורה כל שעושים קנין המועיל מן התורה אף שדעתם שיהיה קנין אישי ולא תוריי מ"מ מועיל. והלכך אם היה בחוזה חתום הצעל ומסר לה אפשר לחוש לקדושי שטר, ואפשר דאין חסר כאן לשמה כיון שנכתב לשם כך. גם צואם לדירה אחת אפשר שדעתם לאשר קשרם. וקשה להכריע בחמורים כאלה. עכ"ל. והוצא צפדי"ר כרך יז עמ' 151, וכן "מפי השמועה" בשו"ת עטרת שלמה להגר"ש קרלין ז"ל אצ"ד פ"ת, סי' ו' אות ז, והוסיף "לא זכור לי אם אמר זה הלכה למעשה, אשר לפי דבריהם יש לנרץ להחמיר להנריך אותה ג"פ אם רוצה להיפרד כשנישאו בערכאות, דשם ודאי כוונתם להיות נשואים כמו כל זוג שמתחתנים שהם רואים להתקשר לכל ימי חייהם".

וכדעה זו כתבו כמה אחרונים שהוצאו באו"ה"פ סי' כו סעי' א' אות ג. וכ"כ בשו"ת עטרת שלמה שם סי' ו' אות א' שלמעשה מחמירים להנריך גט אחרי שא"א עושה בעילתו צע"ז ונתכוונו לשם קדושין, ועיי"ש אות ד שכך נוהגים בצתי הדין באר"י. ושם אות ח כתב בסיכום שהאשה נריכה גט כדי להיות מותרת לעלמא,

אח"כ בעלה נמלא ברוסיה וא"א לה לקבל גט, אבל יש מקרים שמיגים גט באופן כזה, ולריך להשתדל מאד שהאשה תשיג את גיטה ולא למהר להתיר אותה אלא במקרים צודדים. עכ"ל. וכ"כ צפדי"ר כרך ו עמ' 372 שמקובל צבתי הדין בארץ ובחול להחמיר בנישואין אזרחיים לא להתירה בלא גט אלא בשעת דחק גדול עם לירופי סניפים אחרים להיתר. וכ"כ צפדי"ר כרך יז הנ"ל שהמנהג הוא שמחייבים גט בנישואין אזרחיים. וכ"כ במפתחות לספר יביע אומר ח"ו אבהע"ז סי' א שמשום חומר איסור א"א נהגו צבתי הדין בארץ ישראל לגרשם בגט לחומרא. וכ"כ צב' יחיה דעת סי' יח לענין נישואין אזרחיים ברוסיה. וכ"כ צב' יחל ישראל ח"א סי' לב צבתי הדין מזריכים במקרה כזה גט לחומרא.

ועי' עטרת שלמה שם אות ג בנידון זוג שבאו מרוסיה ואומרים שנישאו בנישואין אזרחיים גרידא ש"למעשה זריכים מאד לחקור בזה, כי קרה כמה פעמים שהזוג או האשה (לצדה) כשבאו לקבל היתר נישואין שיקרו בזה, ואחרי שהלחירו צפני ציה"ד שהיו נישואין אזרחיים התברר אח"כ שהתחתנו בחו"ק אלל רב, ויתכן שזה מלד ההורים שהם שומרי תו"מ". עכ"ל. וכפי הנראה כזה היה גם המקרה שלפנינו, שציה"ד בחיפה בשעתו התיר את האשה להנשא על סמך הלהרתה שלא נישאה לראשון אלא בנישואין אזרחיים, מצלי לחקור צמידת הנורף האם לא היו גם חו"ק אלל רב. וגם אם נכונים היו הדברים שאמרה האשה לציה"ד בחיפה, לא נהג ציה"ד דשם כפי שנהגו צבתי הדין באר"י שמחמירים להלריך גט בנישואין אזרחיים, וגם אם הבעל ברוסיה יש לחפש אמצעים לקבל ממנו גט, וכמו שפסק הגר"ש קרלין ז"ל, מה גם שבמקרה הנידון לפנינו הבעל עלה לארץ ולמרות זאת לא נעשה מאמץ לאתרו כדי לקבל ממנו גט.

ב. כתב צ"ג כתובות כג א (דף י ע"א מדפי הרי"ף) סי' ג: אם השבויה עלמה אומרת שהיא טמאה, נאמנת לאסור את עלמה לבעלה ואין ע"א נאמן להתירה לו. ונראה צעיני שאם היו שני עדים מעידים עליה שהיא טהורה לא כל הימנה לאסור עלמה לבעלה כהן, ואם היתה פנויה נאמנת לאסור עלמה לכהונה ואפי' במקום שני עדים, שאדם הבא לאסור על עלמו נאמן על עלמו יותר ממאה עדים. ע"כ. וכ"פ פמ"ג יו"ד סי' א שפ"ד ס"ק כט וכו"ק אבהע"ז סו"ם כג.

אמנם בתור"י הזקן קדושין סו א כתב שאין שאחד"א מועיל נגד עדים. ועי' משל"מ אישות פ"ט הט"ו שנסתפק בזה וכתב שתלוי צמחלוקת ראשונים, ולדעת תה"ד אינו נאסר. ועי' באחרונים שהביא הפת"ש אבהע"ז סי' מח ס"ק ב ובמפתחות לרמב"ם פרנקל על המל"מ שם.

וכשנגד השאחד"א יש מעשה צי"ד המתיר, נראה שלאותם דעות שאינו מועיל נגד עדים צודאי שאינו מועיל נגד מעשה צי"ד, אך לדעות שמועיל לאסור נגד עדים, י"ל שה"ה נגד מעשה צי"ד, וז"ע.

ובנידון דידן שקיים מעשה צי"ד שמתיר את האשה לנישואין על סמך הלהרתה ומסמך ועדים שהיתה נשואה לראשון בנישואין אזרחיים גרידא, מה שאומרת היום לפנינו שהנישואין הראשונים היו גם בחו"ק צפני רב, עומד צמתירה למעשה צי"ד, ויתכן שאינה נאמנת לאסור עלמה נגד המעשה צי"ד.

ג. צדין תמונה מזולמת דנו האחרונים אם מתירים לפיה עגונה כדין סימנים מובהקים, עיי' שו"ת משיב דבר אבהע"ז סי' כג שדינה של לורה פוטוגרפית כסימן מובהק ביותר שיש לסמוך עליו בהיתר עגונה. וכ"כ בשו"ת עין יצחק אבהע"ז סי' לא אות ח ועוד אחרונים שהוצאו בידיע אומר ח"ו אבהע"ז סי' ג אות יט ותחומין כרך יא עמ' 307. ועיי' בענין זה תשו' הגר"ח מלצר ז"ל צקובץ אבני חושן (מוסדות מענה שמחה) צ תשנ"ז עמ' לו ואילך.

ואם להתירה לעלמא פסקו האחרונים שניתן להסתמך על תמונות, כ"ש לאוסרה, לכל הפחות מספק. אמנם נראה דצנידון דידן שמליגה תמונה לראיה שהיו לה חו"ק עיי' רב, כיון שפני הכלה מכוסים בהינמא, אי אפשר לאוסרה על סמך תמונה כזו, ועוד, דמי יימר שהתמונה אינה מצויימת, שהרי תעשיית הציוס הנקראת פוטומנטאז' נפולה יותר ויותר.

ד. בגמ' יצמות מז א מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו נתגיירתי ביני לבין עלמי. ח"ל ר"י יש לך עדים. ח"ל לאו. יש לך בניס. ח"ל הן. ח"ל כאמן אתה לפסול את עלמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך. וכ"פ רמב"ם חסו"צ פ"ג ה"ח ושו"ע יו"ד סי' רסח סעי' יא. וכתבו תוס' שם שנאמנותו על עלמו הוא מדין שאחד"א.

לפ"י צנידון דידן גם אם נקבל את דבריה האחרונים שהנישואין הראשונים היו בחו"ק, ונאסור אותה לעלמא עפ"י הודאתה, אינה נאמנת היום לאסור את צניה שילדה מצעלה השני.

והראני ידי"ע חזר בית הדין הגרש"ח דומצ שליט"א למכתב של הדיין הגר"א גולדשמיד ז"ל, שנדפס צסי יצ"א חלק ח אבהע"ז סוף סי' ה, וז"ל: בשבתי צביה"ד בת"א עם הגר"ש קרליץ (שליט"א) פנתה אליו אשה אחת וסיפורו הוא: היא נישאה בראשונה בחופה וקדושין כדמו"י, אחרי זה נפרדה מצעלה בפירוד אזרחי בלבד, ונישאה לאחר צנישואין אזרחיים בלבד. מהנישואים האחרונים האלו נולד בן. בינתיים הם התקרבו ליהודים שומרי תורה ושבו בתשובה, וכשעלו לארץ שאלו את פי החזן איש ז"ל, והורה להם להתגרש, וכך עשו. עתירת האשה לפנינו היתה אולי יש למנוח לה היתר להינשא, אחרי שעקב מנצ צריאותה יען לה הרופא להתחתן. בתוך הדברים העלתה גם את שאלת הבן הנ"ל שהיה באותו זמן סמוך לגיל המלוות. כמוכן שלא היה בידינו היתר עבורה אחרי שלדבריה היא אשת איש. התייעלנו עם הגאון החזן איש ז"ל בדבר הבן, והוא הורה כי אין לפסול את הבן כי אין האם נאמנת לפוסלו. ואשר לאב, הרי לא היתה לו כל ידיעה שהאשה היא אשת איש, וכל מה שידע בזה היה מפי האשה בלבד, ולכן אין כאן "יכיר" של האב לפסול את הבן. יתר על כן. התעוררה שאלה אם לרשום בהחלטת בית הדין בדבר האשה את ענין הבן כנ"ל, ולזיין גם זאת שעל פי דין אין לפוסלו כאמור, וזה למען לא ישכח הדבר. הגאון החזן איש ז"ל אמר שאין לעשות כך, כי מכיון שלפי הדין אין לפסול את הבן, אין גם מקום לפוגמו. כל הדברים הללו זכורים גם להגר"ש קרליץ אשר גם הוא דיבר בענין זה עם החזן איש. עכ"ל.

ה. בתום קדושין בו א ד"ה אמר, הקשו דהכא משמע דעד אחד נאמן, ובמסכת סוטה ג' משמע דאין האשה נאסרת על בעלה אלא על עסקי קנוי וסתירה, משמע דבעינן עדים. וי"ל דהתם מיירי באינו שותק אבל בשותק בע"א מהימן. ע"כ. וכתב בשו"ת חת"ס אבהע"ז סי' סח, הוצא צפת"ש אבהע"ז סי' קטו ס"ק כה, שאם מאמין הבעל לאשה שנטמאה השיב שאחד"א. וכ"מ בשו"ת הרדצ"ז ח"א סי' שסז בציאור ההלכה שבגמ' ע"ז ז' א' מי שנשאל לחכם ואסרו דאינו נשאל לחכם אחר להתירו שלפי שסמך בתחילה על החכם הראשון כבר שאחד"א. ועי' שד"ח מערכת ש' כלל ז' בשם הרמ"ן ח"ב שלא כ"כ.

וכתב בשו"ת חת"ס אבהע"ז סי' י: אם זה דוד האמין לאמו והחזיק עלמו כבן ישראל ואפשר שיקרא בתורה כשם אביו שהאם אומרת שממנו הוא וא"כ הרי כבר האמין לאמו שהוא בן ישראל, והו"ל כע"א אומר לו כלאים פירות שלי, זונה אשה זו, והאמין לו, שוב לוקין עליו כמ"ש הרמב"ם בה' נזירות ובה' שגגות ובה' עדות וכו'. ע"כ. וכתב מרן הגריש"א בתשובה, הוצאה צ"מ משפטי שאל סי' ז', דלפ"י היכא דהאמין לדברי אמו והחזיק את עלמו עפ"י דיבורה כצנע, אין להתירו. וכתב שם עוד עפ"י שו"ת הרעק"א סי' פח דאין לריך שיהא האם נאמנת עליו גם בשאר דברים.

וע"כ בנידון דידן, אם הבנים מהבעל השני אומרים שמאמינים לדבריה האחרונים של האמא שנישואיה הראשונים היו בחו"ק, אז גם מלידם יש שאחד"א. ונאסרים.